

Hekslootpolder: ongekende rijkdom aan stadsrand

Tom van den Boomen & Evert J. van Huijssteeden

Inleiding

Aan de rand van Haarlem, tussen het dorp Spaarndam en de stad ligt een veenweidegebied, bekend als de Hekslootpolder (ook wel kortweg Heksloot genoemd). Deze 164 ha grote polder bestaat grotendeels uit grasland, afgewisseld door enkele plasjes, rietkragen en kleine stukjes moeras. Het gebied kent een onwaarschijnlijk hoge weidevogelstand en is tevens van groot belang als doortrek en overwinteringsgebied voor ondermeer eenden en steltlopers. Het gebied wordt al jarenlang bedreigd door enerzijds plannen van de gemeente Haarlem om een deel van de polder te bestemmen voor woningbouw, anderzijds door plannen van het recreatieschap Spaarnwoude om de polder in te richten voor intensieve recreatie. Reden genoeg voor een aantal verontruste buurtbewoners en natuurbeschermers (uit de Vogelwerkgroep Haarlem) om de handen ineen te slaan. Dit resulteerde in de oprichting van de vereniging 'Behoud de Hekslootpolder!' op 2 april 1985. De vereniging groeide snel tot meer dan 300 leden begin 1987 en beschikt over enkele actieve werkgroepen. Haar doel is het bevorderen van de instandhouding van het gebied met behoud en zo mogelijk verbetering van de milieu-ecologische waarden. Een van de middelen daartoe is het in bredere kring bekendheid geven aan de waarden van de Hekslootpolder, onder meer door het publiceren van artikelen als deze.

Heksloot: door mensen gemaakt

De Hekslootpolder is een veenweidegebied met een groot aantal parallel lopende sloten, bekend onder de naam strokenverkaveling. Het oostelijk gedeelte van het gebied is een kleine afzonderlijke polder, terwijl het westelijk gedeelte een boezem vormt van de veenstroom het Spaarne. Dit betekent dat het Spaarne in directe verbinding staat met de

vele slootjes van de Heksloot, waardoor het gebied bij hoge waterstanden deels onder water kan komen te staan. Door deze boezemfunctie is de polder van nature vochtig. Mede door het vrij extensieve beheer (betrekkelijk late maaidatum, lage veedichtheid en weinig bemesting) voldoet het gebied aan alle voorwaarden die nodig zijn voor een rijke weidevogelstand.

De Heksloot vormt een deel van een groot veengebied, dat direct achter de duinen is ontstaan door het gedurende vele eeuwen afsterven van rietmassa's. Overstromingen vanuit de Noordzee zorgden voor kleiafzetting, waardoor de Heksloot een klei-opeengebied is geworden. De verkaveling stamt reeds uit de 10de tot 12de eeuw, toen het gebied vanaf de strandwal (waarop ook Haarlem is gebouwd) werd ontgonnen.

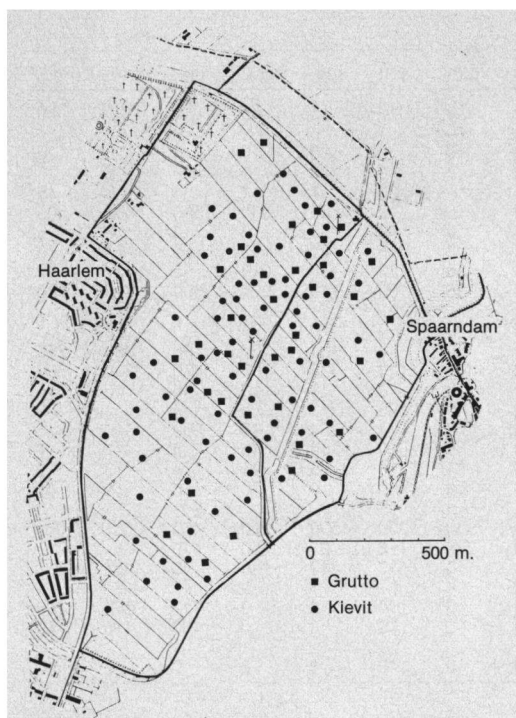
Momenteel is de ontstaansgeschiedenis, mede doordat er nooit een ruilverkaveling werd uitgevoerd, nog steeds herkenbaar aan de reeds genoemde strokenverkaveling die van hoog (strandwal) naar laag (boezemwater het Spaarne) loopt. Hierdoor is er floristisch een zonering van relatief droge graslandvegetaties aan de strandwalzijde naar natte vegetaties aan de kant van het Spaarne.

De combinatie van voedsel, rust en broedgelegenheid maakt de Heksloot tot een aantrekkelijk gebied voor vogels.

De onderstaande gegevens betreffende de vogels van de Heksloot zijn voornamelijk gebaseerd op broedvogelinventarisaties en tellingen in de periode 1975-1986 (Van den Boomen & De Jong 1986, Vereniging Behoud de Hekslootpolder! 1986).

Hekslootpolder, gezien vanaf de Vondelweg.
Foto: Tom van den Boomen.

Figuur 1. Verspreiding van de Kievit en de Grutto in 1982 in de Hekslootpolder. Met een symbool zijn de lokaties aangegeven van zekere broedgevallen.

Bron: Provinciale Waterstaat van Noord-Holland.

Broedvogels

De Hekslootpolder ontleent een belangrijk deel van zijn waarde aan de grote rijkdom aan weidevogels. Het belang van de polder wordt onderstreept door onderzoek van Provinciaal Waterstaat van Noord-Holland (PWS), waaruit blijkt dat tot de zeer goede weidevogelgebieden ten zuiden van het Noordzeekanaal in de eerste plaats het weidegebied ten oosten van Haarlem behoort, waarin het Hekslootgebied ligt (Scharringa 1984). Bovendien zijn hier sinds de jaren zeventig de aantallen van de meeste weidevogelsoorten vooruitgegaan, in tegenstelling tot veel andere weidevogelgebieden in Nederland. In tabel 1 zijn de aantallen en dichtheden van de belangrijkste weidevogelsoorten weergegeven.

	Aantal broedparen 1986	Gem. dichtheid per 100 ha grasland 1982-1986
Kievit	83-100	54-80
Grutto	27-37	17-28
Tureluur	12-25	10-22
Scholekster	23-41	17-29
Watersnip	1	1-2
Slobeend	10-17	8-17
Zomertaling	1	0-1
Wintertaling	0-2	0-3

Tabel 1. Aantallen en dichtheden van de belangrijkste weidevogelsoorten van de Hekslootpolder.

Afgemeten aan de gemiddelde dichtheden in bekende weidevogelgebieden in de Zaanstreek en Waterland, zijn de weidevogeldichtheden in de Heksloot van alle soorten gelijk of hoger. Met name de Kievit bereikt dichtheden die tot de hoogste van Noord-Holland behoren (PWS van Noord-Holland 1985). Maar ook de Tureluur en de Slobeend zijn opmerkelijk talrijk. Dit is te verklaren door de aanwezigheid van vele ondiepe sloten met een modderige bodem en slikrijke slootkanten.

Verschillen in vochtigheid en graslandgebruik weerspiegelen zich ook in de verspreiding van weidevogels (zie figuur 1).

Het relatief droge poldertje aan de oostzijde en de drogere, op de strandwal gelegen huis-kavels in het westen (direct achter de boerderij gelegen) vertonen vrij lage dichtheden voor Grutto en Kievit, terwijl de vochtige, extensief beheerde kavels in het middengebied zeer hoge dichtheden te zien geven. Het voorkomen van de Watersnip en Zomertaling, soorten die in Nederland nagenoeg zijn teruggedrongen tot reservaten, en van de Wintertaling, geven het belang van de Heksloot nog eens extra aan. Een soort die waarschijnlijk niet meer tot de broedvogels gerekend kan worden, is de Kemphaan.

Tot in de jaren zeventig bevond zich in de Hekslootpolder een arena. Het is verheugend dat in de nabijgelegen Verenigde Binnenpolder een nieuwe baltsplaats is ontstaan. Omdat bekend is dat vrouwtjes tot op vrij grote afstand van deze arena's kunnen broeden, moet de Heksloot nog steeds tot de potentiële broedgebieden worden gerekend, mede omdat hier ook in de broedtijd Kemphanen worden gezien. Daarnaast komt de Kemphaan buiten de broedtijd geregeld in de Hekslootpolder voor, soms met tientallen tegelijk. Tot de broedvogels behoren verder Kuifeend, Krakeend en Bergeend. De laatste soort komt succesvol tot broeden in de in het gebied aanwezige bunkertjes, welke een onderdeel vormen van de 'Stelling van Amsterdam'. Deze verdedigingsgordel stamt uit de 19de eeuw.

Ten slotte kunnen worden vermeld de in de graslanden broedende Veldleeuwerik (4-6 paren), de Graspieper (6-10 paren), de Witte Kwikstaart en Gele Kwikstaart en de in de rietkragen en moerasjes broedende Rietzanger, Kleine Karekiet, Bosrietzanger en Rietgors.

Doortrekkers en wintergasten

Niet alleen voor broedvogels is de Hekslootpolder van belang. Grote aantallen winter- en trekvogels gebruiken het gebied als voedsel- of slaapplek (zie tabel 2).

soort	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.
Lepelaar	0	0	2	2	2	8	10	5	6	0	0	0
Kleine Zwaan	9	22	2	0	0	0	0	0	0	6	6	9
Grauwe Gans	0	120	14	11	2	0	0	0	0	20	8	16
Bergeend	11	16	15	17	14	19	25	7	2	4	8	15
Smient	3550	4000	500	190	0	0	0	26	300	590	605	1500
Krakeend	6	40	35	6	4	0	0	2	2	3	6	6
Wintertaling	40	29	69	17	8	3	5	21	43	69	70	79
Slobeend	9	38	48	30	30	36	23	36	218	90	121	10
Meerkoet	1530	1650	960	84	40	35	50	140	220	600	410	700
Bontbekplevier	7	5	16	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Goudplevier	215	1215	90	35	1	0	8	124	129	98	880	250
Kievit	460	550	170	140	150	440	710	335	300	470	2200	500
Bonte Strandl.	3	80	26	1	0	0	0	0	0	46	40	15
Kemphaan	74	18	20	50	14	10	25	12	2	4	4	33
Watersnip	21	4	21	19	6	3	4	24	46	250	540	6
Wulp	13	32	22	5	0	8	0	40	16	4	17	17
Zwarte Ruiter	0	0	1	3	1	1	3	5	13	4	13	0
Steenloper	26	30	1	0	0	0	0	0	0	0	0	31
Kokmeeuw	6050 ¹	1000 ¹	620	380	55	360	230	500	900	450	6000 ¹	6100 ¹
Stormmeeuw	330 ¹	350 ¹	21	23	9	8	9	23	50	110	65 ¹	175 ¹
Zilvermeeuw	200 ¹	210 ¹	14	12	3	3	17	19	30	40	140 ¹	103 ¹
Kramsvogel	25	63	28	23	40	0	0	0	0	112	350	400
Koperwiek	23	120	63	25	0	0	0	0	0	460	115	140
Bonte Kraai	13	12	4	0	0	0	0	0	0	2	7	13

1 aantallen op slaappleats

Bron: Vereniging Behoud de Hekslootpolder! 1986.

Tabel 2. Maximale aantallen van de belangrijkste doortrekkers en/of wintergasten in 1975-1985 per maand.

De Lepelaar is tussen februari en september een regelmatige gast. Na de broedtijd, van juni tot augustus, wordt het gebied bezocht door paartjes met uitgevlogen jongen, welke in de ondiepe sloten een ruim aanbod vinden van kleine witvis en Stekelbaarsjes. Er is hierbij een geregelde uitwisseling met de polders ten oosten van Spaarndam (zie figuur 2).

Behalve bescherming van broedkolonies van de Lepelaar is ook bescherming van de rust- en voedselgebieden van eminent belang. De

Heksloot is zo'n rust- en voedselgebied. Daarnaast is de Heksloot een belangrijke pleisterplaats voor eenden. Vooral de Smient is er in het winterhalfjaar algemeen en de aantallen kunnen oplopen tot 5000 vogels (januari 1987). Als slaappleats wordt de nabijgelegen plas, de Mooie Nel, gebruikt. Het zelfde geldt voor de Krakeend, die jaarlijks in steeds grotere aantallen wordt waargenomen, afgelopen winter met rond de 100 vogels. Over de vraag of wij blij moeten zijn met de komst van

Overwinterende Smienten. Op de achtergrond Spaarndam.

Foto: Tom van den Boomen.

Windmolen, op de achtergrond het gemaal aan het Assendelver Voetpad.
Foto: Tom van den Boomen.

de Nijlgans valt te twisten, feit is dat de Heksloot blijkbaar voldoet als overwinteringsgebied, want jaarlijks worden er aantallen gezien die de honderd kunnen passeren. Behalve voor eendachtigen is het gebied zeker zo belangrijk voor steltlopersoorten. Doordat de graslanden in de loop van het jaar steeds vochtiger worden ontstaat een zeer geschikte biotoop voor soorten als Kemphaan, Bonte Strandloper, Zwarte Ruiter en Watersnip. Ook de Steenloper wordt regelmatig op onder water staande percelen gezien, vooral in perioden met veel wind, wanneer ze waarschijnlijk uitwijken vanaf de pieren van IJmuiden. De Goudplevier kan tussen augustus en april talrijk zijn. Bij invallende vorst trekt deze soort, evenals de Kievit uit het gebied weg in zuidelijke richting.

In de periode februari-maart, als de meeste graslandpercelen weer droogvallen, zijn op de meeste slijkige delen altijd Bontbekplevieren, Bonte Strandlopers, Grutto's en Kemphanen te zien vergezeld van Wintertalingen, Slobeenden, Bergeenden, Pijlstaarten, Waterpiepers en Witte Kwikstaarten. In april is de Kluut een vaste gast.

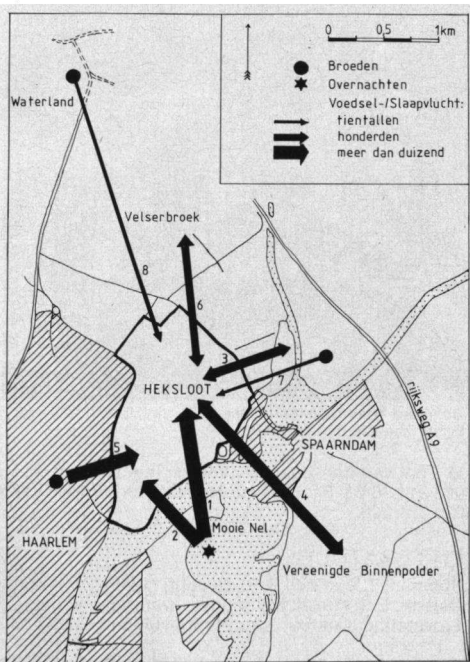
Veel vogels maken zo, elk op hun eigen manier, gebruik van de mogelijkheden die de Heksloot biedt. En hoewel de Hekslootpolder voor slechts een enkele soort de 1%-norm voor wetlands van Internationale betekenis haalt (zie onder meer Osieck 1982), is dit slechts 164 ha grote gebied voor enkele soorten van groot belang: Lepelaar (maximaal 14, 1%-norm = 20), Smient (maximaal 5000, 1%-norm = 5000), Krakeend (maximaal 94, 1%-norm = 550) en Goudplevier (maximaal 1215, 1%-norm niet van toepassing).

Hekslootpolder: door mensen op de schop genomen?

Zoals in de inleiding vermeld, wordt het gebied van twee kanten bedreigd.

De gemeente Haarlem heeft al meer dan tien jaar plannen om een gedeelte van de Hekslootpolder te bebouwen. Dit resulteerde in 1985 in een structuurplan uitbreidingsgebieden, waarin de gemeente voorstelt 1100 tot 1700 woningen te bouwen in het gebied. Omdat voor deze bouw een wijziging van het vingerende bestemmingsplan nodig is (bestemming is momenteel recreatie) heeft de gemeente Haarlem het groene licht nodig van de provincie Noord-Holland.

De vereniging 'Behoud de Hekslootpolder!' heeft daarom vanaf haar oprichting zowel de gemeente als de provincie proberen te overtuigen van de milieu-ecologische waarden van de Hekslootpolder. Welk resultaat deze acties hadden is achteraf moeilijk vast te stellen, feit is echter dat de provincie in januari 1987 bij de vaststelling van het streekplan Amsterdam-Noordzeekanaalgebied bebouwing van de Hekslootpolder afwees, deels vanwege zijn landschappelijke en natuurlijke waarden, deels vanwege het feit dat de polder in de bufferzone Spaarnwoude is gelegen.

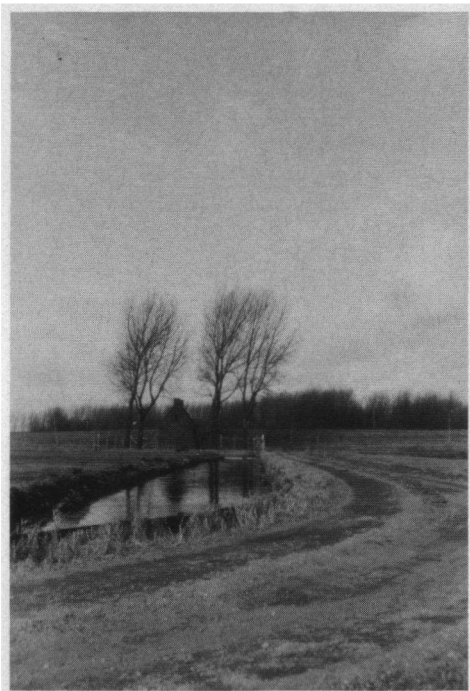

Figuur 2. Belangrijke relaties van de vogels van de Hekslootpolder met omliggende gebieden.

1. Smient, 2. Kokmeeuw, Stormmeeuw, 3. Smient, Wintertaling, Slobeend, Grutto en dergelijke, 4. Lepelaar, Kemphaan, Kievit, Goudplevier, 5. Houtduif, Gierzwaluw, Kauw, Spreeuw, 6. Goudplevier, Kievit, 7. Kluut, 8. Blauwe Reiger.

De tweede bedreiging komt juist voort uit de ligging van de Heksloot in de bufferzone Spaarnwoude, omdat bufferzones, om verstedelijking te voorkomen, primair een recreatieve functie toegewezen hebben gekregen. Het recreatieschap Spaarnwoude heeft tot taak deze recreatieve functie gestalte te geven. Hiertoe heeft zij een plan ontwikkeld, voor recreatieve inrichting, waarbij in de Hekslootpolder een surfplas is geprojecteerd. Deze inrichting voor intensieve recreatie lijkt evenwel financieel niet haalbaar; bovendien heeft de provincie in het zojuist genoemde streekplan in bedekte termen te kennen gegeven intensieve recreatie voor de Hekslootpolder niet gepast te vinden.

Hoewel bebouwing voorlopig tot de onmogelijkheden behoort, blijft de dreiging van recreatieve inrichting aanwezig. Er is echter een groot verschil tussen inrichting voor intensieve recreatie (zoals een surfplas) en handhaving van het gebied in de huidige staat met recreatief medegebruik. In het eerste geval zal er van de aanwezige waarden weinig overblijven, in het tweede geval zijn er wel mogelijkheden voor het behoud van deze

Het gemaal aan het Assendelver Voetpad.
Foto: Tom van den Boomen.

Boerderij in de Hekslootpolder.
Foto: Tom van den Boomen.

waarden mits er duidelijk rekening wordt gehouden met bestaande variatie in flora en fauna binnen het gebied, zoals bijvoorbeeld de verspreiding van Grutto en Kievit in figuur 1 duidelijk maken. Uit deze figuur blijkt tevens dat de bebouwing en de weg aan de westkant van de Heksloot leiden tot verstoring, gezien de lage aantallen broedparen in deze zone. Verstoring van weidevogels door wegen is een bekend verschijnsel (zie onder meer Verstraet et al 1983). Dit betekent dat met eventuele aanleg van recreatieve voorzieningen uitermate voorzichtig moet worden omgesprongen.

Hopelijk vinden belanghebbenden zich in de toekomst in dit laatstgenoemde uitgangspunt.

■ Tom van den Boomen (Vereniging 'Behoud de Hekslootpolder!'), Roosveldstraat 24, 2013 CC Haarlem, 023-311 984 & Evert J. van Huijssteden (Vogelwerkgroep Haarlem), Rijksweg 333, 2025 DA Haarlem, 023-371 826.

LITTERATUUR:

- Boomen, T. van den & P. de Jong (1986): De Hekslootpolder, broedvogelinventarisatie 1985. *Fitis* 22 : 5-8.
 Osieck, E.R. (1982): Belangrijke waterrijke vogelgebieden in Nederland. *Limosa* 55 : 43-55.
 Provinciaal Bestuur van Noord-Holland (1987): Streekplan voor het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied. Haarlem.
 Provinciale Waterstaat van Noord-Holland (1985): Provinciale Milieu-inventarisatie Noord-Holland. Gegevens weidevogels 1979-1984. Haarlem.
 Scharringa, C.J.G. (1984): Weidevogels in het zuidelijk deel van Noord-Holland. *Graspieper* 4 : 3-33.
 Verstraet, T., W.J. ter Keurs, A.N. van der Zande & W.J. van der Weijden (1933): De verstoring van weidevogel-populaties door wegen. *Het Vogeljaar* 31 (3) : 138-151.
 Vereniging Behoud de Hekslootpolder (1986): Het natuurlijk milieu van de Hekslootpolder. Zaandam-Haarlem.